

ra. La conseqüència de tot plegat és que, fins i tot, Guimerà es plantejarà enviar un poema als Jocs Florals de 1869 sobre Fivaller i el rei Ferran I d'Antequera i que, probablement, es tracti de «Lo vectigal de la carn», reproduït per Josep Miracle a la seva biografia *Guimerà* (1958). Al llarg de les cartes creuades se'n fa esment d'altres composicions guimeranianes: les històriques («Bernat de Cabrera», «La mort del comte Salomó», «La guerra...»), les d'amor («An ella...»), o les de tema religiós («Crec en Déu», tal vegada, herència directa de «Qui com Déu», de Jacint Verdager). Com és ben sabut, aquest aprenentatge en la llengua paterna finalitzarà el 1877 quan Guimerà obtindrà als Jocs Florals els tres premis ordinaris, la Viola d'Or i Argent, l'Englantina i la Flor Natural, essent l'únic poeta que els obté el mateix any. Ara bé, no és només el Guimerà poeta el que desfila per les pàgines del volum sinó també el dramaturg: efectivament, per la carta del 18 d'agost de 1871 sabem que va donar a llegir a Ramon un drama romàntic «carregat de cops d'efecte, retombants i forts»; la crítica de l'amic no deixa a dubte que aquest primer assaig teatral no va ser gaire afortunat: «te diré que per mi és dolent i que ta reputació literària, envejada per més de quatre, des que d'algun temps a aquesta part l'has posada a una altura bastant respectable, més aviat decauria que altra cosa si tractesses de posar aquest drama en escena» (p. 230).

Un altre centre d'interès de l'epistolari és el relatiu a les institucions i a les revistes en què van col·laborar els dos corresponents. Així, tenim notícies, de primera mà, de la fundació i consolidació de La Jove Catalunya, conformada per bona part de la jove intel·lectualitat de l'època Francesc Ubach i Vinyeta, Antoni Aulèstia i Pijoan, Pere Aldavert, Josep Roca i Roca, Ramon Picó i Campamar, Pere Nanot Renart, Joaquim Riera i Bertran, Francesc Manuel Pau, Josep Thomàs i Bigas o Isidre Reventós i Amiguet que maldava per discutir projectes polítics i, tocada d'ambicions literàries i artístiques, intentava difondre-les entre el públic interessat per aquestes qüestions. O de *La Gramalla*, un vehicle ideològic nascut el maig de 1870 i posat al servei del catalanisme social i progressista dels membres passeu per alt la redundància més joves de La Jove Catalunya i que lligava, indissolublement, llengua i pàtria. Les cartes refermen els motius de tancament de la revista a inicis de setembre de 1870, amb només divuit números editats: l'epidèmia de febre groga que va declarar-se a Barcelona a inicis del mes, amb la consegüent dispersió dels redactors.

Ara bé, no només les cartes desperten un gran interès sinó també l'anotació que les acompanya, elaborada per Carola Duran, que en facilita la lectura i la comprensió. Hi ha notes excel·lents que constitueixen petites monografies en tant que descobreixen personatges força desconeguts, plataformes culturals, escriptors o llocs esmentats. Només uns exemples d'aquesta feina encomiable: les referències a les publicacions on van aparèixer els poemes citats o reproduïts a les cartes, la localització d'indrets de la Barcelona del vuit-cents com la Fonda España o la llibreria La Anticuaria, o la identificació dels poemes (recordem que es presentaven amb pseudònim) i les composicions rebudes en els Jocs Florals de 1871, cosa que possibilita atribuir a Guimerà dos textos més dels que apareixen a les cartes de Ramon (vegeu les magnífiques notes 1 i 3 de la pàgina 218).

Cal celebrar, per tot el que hem anat exposant, la publicació d'aquest epistolari que, sens dubte, afavorirà els estudis futurs sobre la figura de Guimerà i el seu cercle d'amistats i de relacions. I posats a demanar, no estaria de més, que sota la tutela del GELIV, algú, potser la mateixa Carola Duran, s'atrevisís a emprendre no només l'edició íntegra de la tan necessària correspondència guimeraniana, sinó també la dels poemes que l'autor de *Terra baixa* no va voler incloure en cap dels seus dos volums de poesies (1887 i 1920) i que han romàs dispersos a les publicacions de l'època o inèdites al *Quadern de poesies*. Els lectors i admiradors de l'autor i, per extensió, de la literatura vuitcentista ho agrairíem.

Josep Camps Arbós

Universitat Oberta de Catalunya
jcamp14@xtec.cat

Carbó, Ferran: *Paraules invictes. Cinc estudis de la poesia catalana del segle XX*, València, Publicacions de la Universitat de València, 2016, 224 pp., ISBN: 978-84-370-9908-8

El panorama crític de la poesia catalana del segle XX s'ha caracteritzat, sovint, per ser mostra d'un inventari de tendències literàries diverses i representant d'un panorama de gran riquesa intertextual entre poetes de diferents moviments. Es tracta d'una poesia, sobretot, propera a aspectes essencialment humans i ideològics, que marquen un canvi de paradigma en el panorama literari i cultural de la història de la literatura catalana del segle XX.

Ferran Carbó, Catedràtic de Filologia Catalana a la Universitat de València i especialitzat en l'estudi de la poesia catalana contemporània, dedica aquest volum de 224 pàgines al redescobriments del sentit dels mots i a la intensitat dels versos més rellevants del XX. *Paraules invictes* envers el temps i els períodes establerts per la tradició a partir del qual el crític valencià posa en relleu vincles evidents entre poetes, a vegades allunyats per la crítica més formalista i acadèmica. L'objectiu central d'aquest treball, reconstruït a partir d'articles i congressos, i estructurat en cinc capítols perfectament interconnectats, no sols suposa una mostra de voluntat crítica respecte a la qüestió de la tradició, sinó que també resulta ser un exercici intern de comparatisme entre tendències diferents d'un mateix període. D'alguna manera, Carbó reprèn una idea de tradició que ja desvetllava Eliot en intentar advertir que aquesta «comporta el sentit històric, i que el sentit històric comporta la percepció no sols del caràcter de passat que té el passat, sinó de la seva presència [...] tota la literatura del seu país té una existència simultània i configura un ordre simultani» (Eliot 1919: 39-49). Al llarg de la història de la literatura universal, la xarxa de relacions internes que configura la mateixa literatura —això és la intertextualitat—, ha significat un paper central i cabdal en la tradició que la conforma. Una evidència clara d'aquest fet és que al llarg dels segles s'han repetit, una vegada i una altra, temes i motius en les històries que esdevenen part d'aquesta tradició.

El primer dels cinc capítols s'emmarca en un context en què l'autor revisa l'element de la ironia com a fil conductor dels elements temàtics en poetes com Josep Carner, Joan Salvat Papasseit i F. V. Almela. Carbó posa sobre la taula textos de 3 autors principalment enfrontats per tendència, entre el noucentisme formalista i esteticista i l'avantguarda de ressons futuristes. Moviments contraris amb motius narratius semblants en els seus versos: el dia de cada dia i la figura femenina, element reinterpretat i reciclat al llarg de tota tradició. Josep Carner, príncep dels poetes, i el primer que cita Carbó, esdevindrà símbol d'una poesia representativa i representarà l'equilibri entre l'avantguarda transgressora, el passat renaixentista i retòric, i el postsimbolisme més hermètic. Lluny de ser un poeta efímer, Carner li serveix a Carbó per marcar un punt de partida en el segle XX d'una tradició culta, però que emprà temes quotidians a través de la perfecció formal. Carner és canònic, és un escultor de delicadesa baudelairiana i rigorositat expressiva que assoleix la perfecció i serveix de referent als poetes a qui precedeix mitjançant un llenguatge advertidor del dia a dia. És per això que Carbó li dona un pes considerable, també per parlar de Papasseit que, tot i semblar llunyà, li és tan proper com la vida mateixa que ambdós autors se centren a versificar. La importància d'aquest capítol és justament reproduir la ironia com a element comú en formes estèticament diferents, que van des de versos harmònics i perfectament equilibrats fins a l'avantguarda més caricaturesca i crítica. Si Carner reproduïx petits detalls oblidats del dia a dia en una societat, encara costumista, Papasseit, a partir d'un mateix exercici, reformula les veus dels subjectes narrats a partir de trets futuristes que posen interès en el pas del temps i en la inevitable decadència de la condició humana. L'avantguarda, en certa manera, subverteix la tendència noucentista i confirma, així, el pes d'una tradició connectada pels temps, els costums i la literatura.

Riba i la seva relació amb el País Valencià configuren un segon capítol que parteix del «contacte històric entre un mestre i un escriptor que llavors estaven necessitats de referents en llengua catalana durant la dictadura» (Carbó 2016: 56). L'anàlisi, que il·lustra períodes de preguerra i postguerra, posa de manifest la voluntat de l'autor de descobrir un Riba més humà, un home que va entendre la poesia més enllà de l'estètica i l'alta cultura, tot i ser mestre de mestres. A més a més, s'hi pot llegir la història del Riba més defensor d'una llengua materna com a únic element vehicular per a la vida i la poesia. Carbó ofereix una visió d'humilitat respecte al centralisme literari català que el marit de Clementina Arderiu acaba assumint a partir de la seva relació amb Joan Fuster i del reconeixement d'aquest com un gran interlocutor digne de la seva poesia. Carbó aconsegueix arribar a l'exposició de moviments i tendències menors al País Valencià en aquest capítol, però no menys important en el desenvolupament cultural de la literatura dels Països Catalans. Arriba així, amb aquesta obra, a la seva València natal i a una figura que enllaçarà amb el tercer capítol, elogiada i fonamental en la relació intertextual de la poesia catalana: Vicent Andrés Estellés.

Un tercer capítol acosta el lector a la relació entre el postsimbolisme i el realisme històric a través d'un Estellés de potencialitat intensa i d'una capacitat d'introspecció i delicadesa formal que el situen al costat de poetes tan diferents com Joan Vinyoli. El llibre retrata un Vinyoli que madura i evoluciona des de la mort de Riba i que abandona progressivament el postsimbolisme cap a un to

més natural i menys ampul·lós. Vinyoli està cada cop més connectat a l'Estellés que fa de l'amor un goig, quasi de la manera més trobadoresca, però també tintat de la influència surrealista i romàntica. Sobretot, però, es presenta al poeta de Sueca com a gran representant de la crònica d'un país en plena transició, i que acabarà convertint la seva poesia en el refugi de versos plens de pors, passions, renúncies i amor. Una poesia confessional i testimonial d'una gran eficàcia en el vers. Vinyoli i Estellés. Súnions, pàtries evocades i connectades amb sensibilitats diferents, però amb una «interferència metafòrica de sensacions compartides» (Carbó 2016: 100). La mort també té un pes important per a la revisió que F. Carbó fa en els poetes respecte de la seva presència des del període que tanca Riba als cinquanta fins als setanta, període en què emergeixen fervorosament les respectives produccions d'Estellés i Miquel Martí i Pol. Si Estellés i Vinyoli ofereixen un ventall reflexiu sobre les possibilitats del llenguatge mitjançant la interiorització, també és l'element amorós i la realitat d'un país el que connecta el País Valencià amb la Catalunya de Postguerra.

Ferran Carbó estructura perfectament un llibre selectiu quasi a la manera d'una càbala en què, a través de diversos camins i sefirots, tots els poetes parteixen d'un mateix element: la reinterpretació del passat lligat a un present que els marca, que fan seu. Versos plens de foc i *Una terra que crema* en un estudi teòric i crític que Carbó culmina amb les referències a la relació entre Martí i Pol i el País Valencià. Dos poetes que comparteixen una tradició iniciada amb el romanç i l'estètica de Garcilaso i que maduren i progressen de manera paral·lela als anys 70. Dos escriptors tan distants com igualment condicionats per l'inexorable pas del temps i la malaltia. I és que en la progressió decadent de Martí i Pol, la poesia acaba essent també el testimoni d'una la col·lectivitat evident; la veu d'un realisme històric que Estellés dibuixaria en el cant del poble, però també en l'amor i el dolor de la mort com a part d'un procés vitalista. És el trencament del silenci a través de versos que determinen aquesta dècada amb un to, si no popular, popularitzant.

Paraules invictes a un temps que cal reescriure, sí. Potser la manca de Carbó en aquesta obra és justament fer invencible únicament el poeta reciclat pel cànon, que al cap a la fi és necessari, però que condiciona negativament l'emergència de la nova poesia. No obstant això, val a dir que és un estudi perfectament estructurat i encertat en la visió del panorama crític d'un país que cal posar en relleu cada instant, potser per la falta de compromís amb una literatura encara encaixada en una concepció nacionalista i amb cert regust floral. Potser som justament els crítics, els estudiosos de l'acadèmia qui estem mancats d'una voluntat de progressió i trencament que el segle XX va saber dur a terme en un moment de crisi. Però aquesta crisi viu a la postmodernitat, viu en un eclecticisme literari que no encaixa en la història i que no aconsegueix formar part d'estructures estereotipades.

Si l'exercici de Carbó resulta molt encertat per magnificar la importància de la intertextualitat i la recursivitat d'elements en la literatura catalana, potser cal prendre'n exemple i fer viva la memòria d'un poble que segueix existint en la generació del 3r mil·lenni, en poetes tan vius com aquells *imparables i els pedrafoguera* o en els versos que segueixen emergint de les aigües d'un medi-

terrani que glosa amb l'arcàdia mallorquina, que dibuixa i versifica al principat i que segueix cridant amb la veu d'un Estellés amb ales al País Valencià. Fem-nos invictes al temps, fem eternes les paraules del dia de cada dia. Potser així, i només així, podrem somiar aquella petita pàtria completa del Pere Quart de les corrandes d'Exili. Ei! Si pot ser!

Kika Pol Palleras

Programa de doctorado en estudios literarios.
Facultad de Filosofía (UCM)
kikapollpalleras@gmail.com

Obres citades

T. S. Eliot, «La tradició i el talent individual» (1919), en: J. Làrios (ed.), *Llegir i escriure*, Empúries, Barcelona, 1996, pp. 39-49.

Stegmann, Tilbert Dídac: *El plaer de llegir literatura catalana*, Pagès editors, Lleida, 2016, 176 pp., ISBN: 9788499757483

El Profesor T. D. Stegmann nos invita, en el presente libro, a adentrarnos en su enamoramiento por la literatura catalana y por los textos que la componen e intenta compartir con el lector, a través de los ensayos que conforma el volumen, «aquesta passió per descobrir l'engranatge de comunicats literaris reeixits» (p. 9). El catalanófilo guía esa lectura, como se observa en su *Invitación*, mediante los capítulos centrales que puedan interesar más al lector: sobre la poesía de Joan Brossa, el análisis de una novela de Joan Francesc Mira, «la indagació en el poema adreçat als catalans per Frederic Mistral i la mestria de Joanot Martorell en implicar-nos en el relat d'un episodi del *Tirant lo Blanc*» (p. 9). El autor, además, se hace eco de otros trabajos suyos que pueden interesar al lector, como puede ser en nuestro caso, su recorrido dentro de la disciplina de la *Katalanistik*.

Acorde con sus propias palabras, los trabajos aquí reeditados se ordenan en cuatro grupos: uno dedicado a Joan Brossa; otro que se puede calificar de miscelánea; un tercero, consagrado a Joanot Martorell y el *Tirant lo Blanc*; y un último apartado, sobre el estado de la cuestión de la catalanística germánica.

Antes de pasar a mencionar algunos de los capítulos que componen este volumen, queremos hacer referencia a una característica que nos ha llamado favorablemente la atención de la lectura del libro: la prosa fácil y sencilla del Profesor T. D. Stegmann, que permite a su receptor una mejor comprensión de los conceptos que quiere transmitir en sus contribuciones aquí recogidas. En este sentido nos resulta más que comprensible el perfil de *embajador de la cultura catalana* en Europa, protagonismo que el autor ha detentado desde que se acercara al patrimonio catalán.

Del conjunto de los contenidos del libro, solamente nos detendremos en tres aportaciones: dos de las dedicadas a Joan Brossa (*Joan Brossa, entre paraula i vida*, pp. 11-28; *Creativitat en les poesies de Joan Brossa*, pp. 29-66) y la tercera, que cierra el volumen y que recoge la historia de *La catalanística a Alemanya* (pp. 247-287).

En los capítulos sobre Joan Brossa estudia los elementos de la obra del poeta catalán que le «caracteritzen com a representant excepcional d'aquesta avantguarda catalana de la segona part del segle passat» (p. 11) e intenta definir el concepto de creatividad y aplicarlo a la obra del poeta. En la primera de las aportaciones, en unos pocos párrafos, presenta el ideal literario de Joan Brossa a un lector que no tiene por qué estar necesariamente versado en la literatura y la cultura catalana para que comprenda la transgresión que conlleva la poética del creador catalán. T. D. Stegmann desglosa este ideario a través de «sis camins de l'avantguardisme brossià» (p. 13) mediante el análisis y el comentario de poemas seleccionados; poemas y caminos críticos que impulsa merced a la comprensión, primero «del llenguatge tradicionalment considerat poètic cap a la dignitat de la frase quotidiana» (p. 13); segundo, de «la transgressió de les fronteres entre els gèneres literaris mateixos» (p. 17); tercero, de la «transgressió i l'eliminació de les fronteres entre la poesia literaria i els gèneres lúdics populars» (p. 20); cuarto, de «ajudar la paraula, que era escava de representar una cosa, per alliberar-la i donar-li dret a una existència independent» (p. 22); quinto, de «transgredir la frontera que separa la poesia de l'art visual i escultòric, passant a la poesia visual i a la poesia objecte» (p. 24); sexto, de la «creativitat que torna a enllaçar la poesia amb la vida» (p. 27).

En el segundo de los capítulos, como ya se ha dicho, el autor intenta definir el concepto de creatividad y aplicarlo a la obra poética brossiana, a partir de la definición que nos ofrece A. Koestler en su libro *The Act of Creation* y con el comentario de diferentes poemas. Para el estudioso húngaro, el acto creativo «consisteix a combinar estructures que abans no tenien relació, de tal manera que hom treu més del conjunt emergent que de les parts que s'hi havia posat» (p. 55). Para el divulgador alemán, la creatividad del poeta catalán se consigue a través de «els salts i contrastos més sorprenents amb els materials més senzills, com ara utilitzant elements dels jocs populars, de la màgia i del teatre» (p. 54). Por último, compara la creatividad de Joan Brossa con la de Pablo Picasso, enlazando la poesía visual y la obra pictórica.

En cuanto al capítulo *La catalanística a Alemanya*, el estudioso analiza la historia y la situación de la disciplina en las diferentes universidades germanas, de la cual es un protagonista importante a favor de la difusión de la cultura catalana en Alemania. El Profesor T. D. Stegmann divide esta aportación en dos partes: en una primera, realiza un recorrido histórico desde los primeros contactos entre las dos lenguas con testimonios literarios como son los casos del trovador alemán del siglo XV Oswald von Wolkenstein; el de Johann Rosenbach, quien publica en el siglo XVI el primer diccionario catalano-alemán destinado a los comerciantes alemanes que mercadeaban con las tierras mediterráneas de España; o el libro de viajes de Wilhelm von Humboldt por tierras de expresión catalana, en el cambio del siglo XVIII y XIX, donde se insiste en los rasgos